

KTÜ

SDBF

GEMİMO

Trabzon

IV

16 - 17 Nisan 2012

Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu

Doğu Karadeniz

T.C. KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi

Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu IV

Doğu Karadeniz

ISBN
978-605-01-0349-6

Tasarım / Uygulama
Degradeajans
e.posta: degradeajans@gmail.com

Baskı, Cilt
Sena Ofset . SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İçindekiler

Onur Kurulu

Dr.Recep Kızılcık	*Trabzon Valisi*
Dr.Orhan Fevzi Gümrükçüoğlu	*Trabzon Belediye Başkanı*
Prof.Dr. İbrahim Özen	*KTÜ, Rektörü*
M.Suat Hacısalihoğlu	*Trabzon Sanayi Ticaret Odası*

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof.Dr.Bahri Şahin	*Yıldız Teknik Üniversitesi*
Prof Dr.Bayram	*Bayraktar Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof.Dr.Ercan Köse	*Karadeniz Teknik Üniversitesi*
Yrd.Doç.Dr.Ersan Başar	*Karadeniz Teknik Üniversitesi*
Prof Dr.Güldem Cerit	*Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof.Dr.Hikmet Öksüz	*Karadeniz Teknik Üniversitesi*
Prof.Dr.İdris Bostan	*İstanbul Üniversitesi*
Prof.Dr.Kadir Seyhan	*Karadeniz Teknik Üniversitesi*
Prof.Dr.Mehmet Genç	*İstanbu Şehir Üniversitesi*
Prof.Dr.Muhammet Boran	*Karadeniz Teknik Üniversitesi*
Doç.Dr.Mustafa Altunç	*Yakın Doğu Üniversitesi*
Prof.Dr.Nil Güler	*İstanbul Teknik Üniversitesi*
Prof.Dr.Osman Kamil Sağ	*Piri Reis Üniversitesi*
Prof.Dr.Şerife Yorulmaz	*Mersin Üniversitesi*

Düzenleme Kurulu

Yrd.Doç.Dr.Ersan Başar	*KTÜ*
Yrd.Doç.Dr.Coşkun Erüz	*KTÜ*
Doç.Dr.Nadir Başçınar	*KTÜ*
Yrd. Doç. Dr.Özkan Uğurlu	*KTÜ*
Okt.Sercan Erol	*KTÜ*
Uzm.Umut Yıldırım	*KTÜ*
Arş.Gör Ünal Özdemir	*KTÜ*
Arş.Gör.Buğra Demirel	*KTÜ*
Arş.Gör.Süleyman Köse	*KTÜ*

Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu IV

Doğu Karadeniz

Bildiriler Kitabı

Yayına Hazırlayanlar

Ersan Başar
Özkan Uğurlu
Sercan Erol
Ünal Özdemir
Umut Yıldırım
Buğra Demirel
Süleyman Köse

Karadeniz Teknik Üniversitesi
16 - 17 Nisan 2012

Milli Mücadele Döneminde Karadeniz'deki Amerikan Savaş Gemileri

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ
KTÜ, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

İsmail KÖSE
KTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Doktora Öğrencisi

Özet

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Bağlaşıklar vakit geçirmeksizin savaş gemilerini başkent İstanbul önlerine gönderdiler. Amerika Birleşik Devletleri, Bağlaşıklar ile birlikte I. Dünya Savaşı'nda yer almasına rağmen, Mondros Ateşkesinde imzacı taraf değildi. Çünkü Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemişti.

Bağlaşıklar'ın İstanbul ve Karadeniz'deki işgal faaliyetleri kısa süre sonra Amerikan çıkarları ile çatışmaya başladı ve ABD önce komiser unvanına sahip Lewis Heck'i iki ay sonra da Amiral Bristol'u Akdeniz Donanma Komutanı ve Yüksek Komiser olarak İstanbul'da görevlendirdi. Bristol, görevi süresince Amerika'nın Akdeniz ve Türk sularındaki savaş ve nakliye gemilerine de kumanda etti.

Amerikan savaş gemileri Milli Mücadele süresince Karadeniz'in her iki yakasında yoğun bir seyrüsefayin dönemi geçirdiler. Gittikleri limanlardaki siyasi, ekonomik ve sosyal durumları gözlemleyerek seyir raporlarına kaydettiler. Amerikalı misyoner, gazeteci, gezgin ve işadamlarının Karadeniz liman kentleri arasındaki ulaşımına destek sağladılar. Amerikan savaş gemileri Lozan Barış Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra Türk karasularından ayrıldılar.

Anahtar Kelimeler
Amiral Bristol, Savaş Gemileri, Destroyerler, Yardım Örgütleri, Karadeniz

American Navy Vessels (Man of War) in the Black Sea During the War of Independence of Turks

Abstract

After the signing of Mudros Armistice, Allies without losing any time sent their men of war to the shores of Capital Istanbul. Though USA also had fought together with Allies in the WWI, she was not signatory to Mudros Armistice. Because USA and Ottoman State were not belligerents.

Soon after, Allies' occupation activities in Istanbul and Black Sea clashed with USA's interests in this area. Considering this fact, USA designated Lewis Heck to Istanbul as Commissioner and two months after Admiral Bristol has been selected for the post as Black Sea and Turkish territorial seas Commandant and High Commissioner to Turkey. During his post Admiral Bristol commanded USA's cargo and Navy Ships within his authority area.

During Turkish War of Independence USA's Navy vessels (men of war) had an intensive activity period at the both banks of Black Sea. They monitored and reported all economic, social and politic situations in all ports they visited. Navy vessels also assisted travels of American missioners, correspondents, travelers and businessmen between Black Sea ports. They left Turkish waters when Lausanne Peace Agreement came into force.

Keywords
Admiral Bristol, Navy Vessels, Destroyers, Relief Organizations, Black Sea.

1. Giriş

I. Dünya Savaş devam ederken Almanya'nın denizaltı saldırılarını durdurmayı reddetmesi, zorda olan İngiltere ve Fransa'nın kışkırtması ve ABD'deki savaş lobilerinin teşviki ile Amerika Birleşik Devletleri'nin 1917 yılı başında önce Almanya'ya daha sonra da Avusturya'ya savaş ilan etmesiyle İttifak Devletleri'ne yönelik cephe genişlemiş oldu. İlk anda ABD, Almanya ve Avusturya'yı düşman ilan etmiş, fakat diğer iki İttifak üyesine, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ı aynı kategoriye koymamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinden iki hafta sonra, 20 Nisan 1917 tarihinde ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler kesildi. İstek Babıali'den gelmişti ve ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Abram I. Elkus Washington'a geri çağrılırken, Osmanlı Dev-

leri, Destroyerler, Yardım Örgütleri, Karadeniz

ɜls (Man of War) in the Black of Independence of Turks

Armistice, Allies without losing any time sent the
al Istanbul. Though USA also had fought togeth
not signatory to Mudros Armistice. Because US
erents.
n activities in Istanbul and Black Sea clashed wi
dering this fact, USA designated Lewis Heck to
months after Admiral Bristol has been selected f
territorial seas Commandant and High Commi
Admiral Bristol commanded USA's cargo and Na

ependence USA's Navy vessels (men of war) had
th banks of Black Sea. They monitored and repo
ic situations in all ports they visited. Navy vess
missioners, correspondents, travelers and busine
y left Turkish waters when Lausanne Peace Agre

ssels, Destroyers, Relief Organizations, Black Se

erken Almanya'nın denizaltı saldırılarını durdu
ilterе ve Fransa'nın kışkırtması ve ABD'deki sav
Birleşik Devletleri'nin 1917 yılı başında önce A
rya'ya savaş ilan etmesiyle İttifak Devletleri'ne y
anda ABD, Almanya ve Avusturya'yı düşman il
esine, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ı aynı kat
rleşik Devletleri'nin Almanya'ya savaş ilan etm
isan 1917 tarihinde ABD ile Osmanlı Devl
kesildi. İstek Babıali'den gelmişti ve ABD'nin
kus Washington'a geri çağrılırken, Osmanlı De

leti'nin son Washington Maslahatgüzarı Abdülhak Hüseyin Bey de İstanbul'a döndü. Diplomatik ilişkilerin kesilmesine rağmen iki ülke arasında doğrudan harp durumu yaşanmadı ve ABD Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmedi.

Savaş öncesinde, özellikle 1900'lü yılların başından itibaren ABD, savaş gemilerini Osmanlı karasularına göndererek siyasi amaç ve çıkarlarını elde etmeye çalışmıştı. 20 Nisan'da diplomatik ilişkiler kesildiğinde Donanmaya ait *Scorpion* gemisi İstanbul önlerinde bulunuyordu. *Scorpion* belirlenen süre içerisinde Türk karasularını terk etmediği için savaş süresince harp ekipmanları sökülerek İstanbul'da bekletildi.[1]

Mondros Ateşkesi imzalandıktan sonra, Bağlaşık Devletler donanması ve kara gücü İstanbul önlerine geldi. Böylece yüzyıllardır çok sayıda savaş ve çatışmaya neden olan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının egemenliği Bağlaşıkların eline geçmiş oldu.[2] Bu sayede Karadeniz'e her türlü giriş ve çıkış da Bağlaşıkların denetimine girmişti. 1914 yılı Ağustos ayında diplomatik ilişkilerin kesilmesi ile kapanmış olan elçiliklere büyükelçi görevlendirmesi yapılmadı. İtilaf Devletlerinin diplomatik ilişkilerini ve çıkarlarını İstanbul'a atadıkları "yüksek komiserler" üstlenmiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihindeki işgalinden sonra üç büyük ülkenin (İngiltere, Fransa, İtalya) yüksek komiseri de *facto* hükümet gibi hareket etmeye başladı. Kesin barış antlaşması imzalanmadan önce İstanbul'a büyükelçi atanmaması tercih edilmişti. Savaş öncesinde Osmanlı Devleti üzerinde radikal bir operasyon yapılması kararlaştırılmıştı. Son operasyon yıllardır gündemde olan Yakın Doğu Sorununu *(Near Eastern Question)* kökünden çözecek ve Türkler için ölümcül olacaktı. Bu kadar büyük bir mirasta hangi parça kime kalacaktı asıl sorun burada düğümlenmişti ve savaş döneminde bir kenara bırakılmış olan çıkar çatışmaları tekrar birer ikişer gün yüzüne çıkmaya başlamıştı.

ABD görünürde, Osmanlı Devleti üzerinde Bağlaşıklar gibi çıkara dayalı

1 Amerika'nın Almanya'ya resmen savaş ilan etmesinden sonra 10 Nisan 1917'de verilen nota ile Amerikan savaş gemilerinin 24 saat içinde Türk sularını terk etmesi istenmişti. Scorpion verilen sürede Türk sularından ayrılamadığı için alıkonulmuş üç subay ve 56 denizciden oluşan mürettebat İstanbul'da kalmıştı. Bu nedenle Amerikalılar Osmanlı Devleti'nden kara yoluyla ayrılmıştı. Scorpion'un harp ekipmanı söktürülmüş, mürettebata diplomatik kurallar çerçevesinde nazik davranılmış, barış dönemindeki muamele yapılmıştı. Scorpion Haliç önünde demirliydi ve bir keresinde İngiliz denizaltıların fırlattığı torpido Scorpion'un birkaç metre uzağında infilak etmişti. Bkz. New York Times, "Kind to Scorpion's Men", August 26, 1918; *The Turkish Minister of Foreign Affairs to the American Embassy*, Note Verbale, April 10, 1917. **PRFRUS, 1917, Supplement 1, WWI**, Washington: Government Printing Office, 1931. s. 603-04; **Library of Congress Manuscript Division (LCMD), The Papers of Mark L. Bristol-VII**, *"Enclosure, Adress Broadcasted Oct. 27, 1925, 9-9 30 pm. From Gimbell Building NY"*, *Confidential Diary*, Confidential, From 1 August to 31 October, 1925. s. 13 (Ek s. 2). (Bundan sonra; **Library of Congress Manuscript Division "LCMD"** olarak kısaltılacaktır.)

2 Henry P. Beers, "US Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924" **Military Affairs**, Sayı 7, No. 4, Winter 1943. s. 209.

hareket etmiyordu. Açık Kapı (open door) ve en ziyade müsaadeye mazhar millet (most favored nation) politikası, ABD sermayesinin serbest ve eşit dolaşımı, yer altı kaynaklarından yararlanma hakkı, ticari anlamda Amerikan Hükümeti'nin vazgeçilmezleriydi. Coğrafi ve siyasi olarak, Boğazlar'daki seyrüsefer serbestliğinin garanti altına alınması, Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulması, bu devletin güney ve kuzey Anadolu'da iki (Trabzon ve İskenderun) limana sahip olması ve misyoner müessese ile okullarına dokunulmaması ABD politikasının genel çerçevesini oluşturuyordu. Osmanlı Devleti ile savaşmadığı için İngiltere liderliğindeki Bağlaşıklar zaten ABD'nin Yakın Doğu'daki işlere çok fazla dahil olmasından hoşnut değildi. Buna rağmen, kendi aralarında birbirlerine güvenmedikleri için sadece görece tarafsız bir güç olan ABD'nin; Ermenistan, İstanbul ve Anadolu'nun dar bir alana sıkıştırılmış kısmında kurulmasına izin verilmesi düşünülen vasal Türk Devleti üzerindeki güdüm idaresini yürütmesinde sakınca görülmemekteydi. Böyle bir idare, özellikle İtilaf Devletleri'nin çıkarlarını daha az zedelediği için kabul edilebilir nitelikteydi.

2. Amerikan Temsilcilerinin ve Savaş Gemilerinin Türk Sularına Gönderilmesi

Bağlaşıkların (İngiltere, Fransa, İtalya) Osmanlı topraklarındaki niyetlerinden ve çıkar çatışmalarından haberdar olan Amerikan Hükümeti, İstanbul'daki gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Bununla birlikte, müttefiklerine karşı prestij ve zemin kaybetmek de istemiyordu. Bu kaygı İstanbul'da komiser olarak görevlendirilen Lewis Heck'e gönderilen talimatta da açıkça görülür.

Mondros Ateşkesi imzalandıktan bir ay sonra, 30 Kasım 1918 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı İsviçre Ortaelçisi Stovall'a göndermiş olduğu talimatta, Lewis Heck'in beklemeksizin Komiser rütbesi ile İstanbul'a dönerek Paris'teki Amerikan Büyükelçiliğini ve Dışişleri Bakanlığı'nı İstanbul'daki durum hakkında bilgilendirmesini istedi. Babıali'nin vermiş olduğu nota ile 20 Nisan 1917 tarihinde diplomatik ilişkiler kesilince,[3] Amerika'nın Osmanlı Devleti nezdindeki çıkarlarını İsveç Büyükelçisi, Osmanlı Devleti'nin Amerika'daki çıkarlarını da İspanya Büyükelçisi üstlenmişti. ABD, Bağlaşıkların diplomatik temsilci atamamaktaki temkinli tutumunu göz önüne alarak diplomatik temsilci yerine yüksek komiser görevlendirmeyi tercih etmişti. Bu nedenle talimatta; Komiser Heck, Amerika'nın diplomatik ilişkilerini üstlenmeyecek, İsveç elçiliği Amerika adına diplomatik ilişkileri yürütmeye devam edecekti.[4]

3 New York Times, "*State Departments Revised List of Nations at War or Which Have Broken Relations*", January 16, 1918.

4 *The Secretary of State to the Minister of Switzerland* (Stovall), Washington, November 30, 1918. **PRFRUS** 1919, C. II, Washington USA Government Printing Office, 1934, s. 810; Beers, a.g.m., s. 210.

L. Heck, talimat üzerine hızlı bir şekilde İstanbul'a gelerek vakit kaybetmeksizin görevine başladı. L. Heck'den İstanbul'daki siyasi durum, Türk Hükümeti'nin Amerikalılara, Amerikan kurumlarına ve Amerikan vatandaşlığına geçen Osmanlı uyruklarına yaklaşım ve davranış biçimini, Bağlaşık temsilcileri arasındaki ilişkileri, diğer hükümetlerin Türkiye'deki niyet ve amaçlarını, askeri, ekonomik, ve mali durumlarla ilgili bilgilerin Dışişleri Bakanlığına ve ABD'nin Paris Büyükelçiliğine raporlanması istenmişti. Şimdilik Türk Hükümeti ile diplomatik herhangi bir görüşmeye girilmeyecekti.[5]

L. Heck, diplomattı ve Donanmanın ihtiyaçlarını karşılaması imkansızdı. Bu nedenle ABD'nin Akdeniz ve Karadeniz çevresindeki beklentilerinin dikkate alınması ile Akdeniz Donanma Komutanlığı'ndan gelen istek üzerine; 1918 Aralık ayı sonunda ABD Dışişleri Bakanı Vekili Frank L. Polk, Amiral W. S. Benson'un talebini onayladı ve Donanma Bakanı Josephus Daniels'ten İstanbul'a rütbeli bir donanma subayı ve istasyon gemisi gönderilmesini istedi. Bu amaçla üç gün sonra, 30 Aralık'ta görevlendirilen Tümamiral Mark Lambert Bristol, ABD'nin İngiltere'deki Playmouth Donanma Üssü Komutanlığı görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmek üzere yola çıktı. Bristol, bir deniz subayı olduğu için kendisine gönderilen talimatlar Donanma Bakanlığı vasıtasıyla bildirilecekti. Görev olarak Dışişleri Bakanlığı emrinde olmasına rağmen, iki bakanlığın kendisine göndermiş olduğu talimatlar arasında uyumsuzluk olmaması için böyle bir yöntem takip edilmesi uygun görülmüştü. Ayrıca Bristol, Doğu Akdeniz Donanma Komutanlığı görevini de yürüteceği için Donanma Bakanlığı'nın Bristol'a verilen talimatlardan haberdar olması işleyiş açısından önemliydi. Ayrıca İstanbul'daki Amerikan Komiserine Bristol'un emrinde görev yapacağı bildirildi.[6]

Bristol, İstanbul'a hareket etmeden önce Paris'e giderek, Paris Barış Konferansı görüşmelerine katılmak için burada olan Başkan Wilson, Dışişleri Bakanı Lansing, Amerika Yiyecek ve Amerikan Yardım İdaresi *(Food Administration and the American Relief Administration)* Yöneticisi Herbert Hoover ve Amiral Benson ile görüştü ve gerekli talimatları aldı.[7] Göreve başladıktan sekiz ay sonra Yüksek Komiser olarak görevlendirilmiş olan Bristol, aynı zamanda ABD Doğu Akdeniz

---

5 *The Acting Secretary of State to the Commissioner in Istanbul (Heck)*, Washington, January 21, 1919. PRFRUS 1919, C. II, Washington: USA Government Printing Office, 1934, s. 810.

6 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII, "*Enclosure, Address Broadcasted Oct. 27, 1925, 9-9.30 pm. From Gimbell Building NY*", *Confidential Diary*, Confidential, From 1 August to 31 October, 1925. s. 13 (Ek s. 2); *The Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace*, Washington, August 12, 1919. PRFRUS 1919, C. II, Washington: USA Government Printing Office, 1934, s. 812; Beers, a.g.m., s. 210.

7 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII, "*Enclosure, Address Broadcasted Oct. 27, 1925, 9-9.30 pm. From Gimbell Building NY*", *Confidential Diary*, Confidential, From 1 August to 31 October, 1925. s. 13 (Ek s. 2); Thomas A. Bryson, "Admiral Mark L. Bristol, an Open Door Diplomat in Turkey", International Journal of Middle East Studies, C. 5, No. 4, September 1974. s. 452.

Filosu Komutanlığı görevini uhdesinde bulunduruyordu. Yetki sahası, 21. Boylamın doğusunda kalan alan, Korfu hariç tüm Yunanistan ve İstanbul'un doğusundaki tüm sahaydı.[8]

Bristol, İstanbul'a geldiğinde tüm limanları, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'a ait işgal araçları, kruvazör, destroyer, ikmal gemileri, savaş gemileri, savaş uçağı nakil gemileri, yakıt nakil gemileri, hastane gemileri, yolcu gemileri ve tankerler ile doldurulmuş olarak buldu. Yedi yıl sonra New York'ta yaptığı radyo konuşmasında, *"tüm denizin önlerinde Bağlaşık savaş araçları ile kaplanmış olarak durduğunu ve Türk gemilerinin Haliç'te toplanarak hapsedildiğini"* söylemiştir. ABD'nin savaşa girmesiyle belirlenen zamanda İstanbul'dan ayrılamayarak alıkonulan *Scorpion* ise Dolmabahçe önünde demirlemişti.[9] Mustafa Kemal Paşa, Bristol'u bile hayret ettiren bu acıyı manzarayı gördüğünde tarihe geçen "*... geldikleri gibi giderler...*" sözünü söyleyecektir.

Bristol'un İstanbul'daki görevine başladığı 1919 yılı aynı zamanda Milli Mücadele'nin de başlangıcıdır. Bu dönem içinde Karadeniz'de Amiral Bristol komutasında bulunan Savaş gemileri Karadeniz kıyılarında bulunan Türk, Rus, Kafkas ve Balkan Devletleri limanları arasında yoğun bir seyrüsefayin hareketine giriştiler.

3. Amerikan Savaş Gemilerinin Karadeniz'deki Yardım ve Gözlem Faaliyetlerine Katılması

Karadeniz'deki gemilere kumanda eden Amiral Bristol, göreve başladığında devriye gemisi *Nahma* durum tespiti için Köstence'ye gitmişti. Nahma, Mondros sonrası Türk karasularına gelen ilk yardım gemisiydi. Nahma'nın mürettebatı, Köstence'de Tuna Nehri'nin seyrüsefayin durumu ile, Romanya'da ve Balkanlar'daki son gelişmeleri gözlemlenmekle görevlendirilmişti.[10] Nahma ve mürettebatı Köstence'ye vardığında buğday yüklü olan *Western Plain* adlı yük gemisi yükünün bir kısmını boşaltmak üzere limanda bulunuyordu.[11] *Nahma* Köstence'ye hareket etmeden önce, Amiral gemisi Scorpion uzun süre İstanbul'da demirli kaldığı için İzmit'e doğru bir deneme ve gözlem seferine çıktı. İzmit'te Derince limanı ve gayrimüslim yerleşmeleri incelendi.[12] Nisan ayı başında Bristol komu-

---

8 Bryson, a.g.m., s. 451; Beers, a.g.m., 210.

9 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII, *"Enclosure, Address Broadcasted Oct. 27, 1925, 9-9.30 pm. From Gimbell Building NY"*, *Confidential Diary*, Confidential, From 1 August to 31 October, 1925. s. 13 (Ek s. 3).

10 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *US Naval Forces Operating in European Waters, US Nahma*, February 5, 1919. RPMcC-H, File 110. s. 1-5.

11 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *US Naval Forces Operating in European Waters, US Nahma*, February 5, 1919. RPMcC-H, File 110. s. 2.

12 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *USS Scorpion, Constantinople, Turkey*, February 2, 1919.

tasında Nahma önce Odesa'ya daha sonra Sivastopol'a gitti.[13] Haftalık raporda açıkça belirtilmese de ziyaretin amacı Bolşeviklere karşı savaşan General Denikin komutasındaki Beyaz Ordu'nun durumunu yerinde gözlemlemekti. 1919 yılının ilk yarısında Karadeniz'de ABD Donanması'na ait *Scorpion, Noma ve Nahma* gemileri ile; 28, 128, 129 ve 215 numaralı denizaltı avcı gemileri bulunuyordu.[14] Yük gemileri ise Amerika'dan yükledikleri malzemeleri Karadeniz'deki limanlara boşaltıyor ve belli limanlardan ticari yük alarak geri dönüyorlardı.

Kısa bir süre sonra Karadeniz'de seyrüsefayin halinde olan Amerikan savaş gemilerine denizaltı avcı gemileri *(Subchasers)* de katılmıştı. Destroyerlerden daha kısa olan bu gemiler sıkça arıza yapıyor ve tamirleri problemlere neden oluyordu. Çünkü, İstanbul'da yedek parça yoktu ve İngiliz işgal güçleri de Amerikan gemilerine yedek parça vermeye istekli değildi.[15]

Karadeniz'de bulunan Amerikan Donanmasına ait savaş ve yük gemileri, özellikle; İzmit, İnebolu, Sinop, Samsun, Trabzon, Batum, Poti, Sivastopol, Odesa, Feodosiya, Novorrossisk, Suhumi, Köstence ve Varna limanlarına uğrayarak buralardaki gelişmeleri rapor ediyordu. Yük gemileri Amerika'dan un, battaniye, ilaç, ambulans, yiyecek, yaşam malzemesi vb. gibi ekipmanları özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı kentlerin yakınlarındaki limanlara taşırken, dönüşte genellikle tütün yüklüyorlardı.[16] 1919 yılı Mart ayı başında, *Westmount* Amerika'dan yüklemiş olduğu un ve hastane ekipmanları ile birlikte Batum limanına geldi. Geminin seyir raporunda, Batum'da bol miktarda manganez cevheri bulunduğu ve Amerika'ya nakledilmesinin planlandığı görülür. *Westmount,* Amerika'ya dönerken Batum'dan, yün, kuzu derisi, pamuk, keçe ve tütün yükleyerek Amerika'ya dönecekti. Gemi kaptanı Ermenistan Cumhuriyeti yetkilileri ile yaptığı görüşmede, Ermeni yetkililer 8.000 ton buğday talep etmişlerdi. Un karşılığında, pamuk ve kereste verilecekti.[17]

Aynı yılın Mayıs ayı başında Batum'a yük getiren *Noma*'nın kaptanına Kafkaslar'daki gelişmeler ve siyasi, askeri durum hakkında incelemelerde bulunması talimatı verildi. Kaptan, bölgedeki Bolşevizm eğiliminin yükseldiğini, siyasi istikrarsızlığın sürdüğünü, Bolşeviklere karşı savaş için gönüllülerin ekipman ve

13 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for two Weeks Ending April 13, 1919.* Part two.

14 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I,*Report of Operations for two Weeks Ending April 13, 1919.* Part two; Peers, a.g.m., s. 213.

15 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for two Weeks Ending April 13, 1919.* Part two.

16 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for two Weeks Ending April 13, 1919.* Part three; Peers, a.g.m., s. 217.

17 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *USS West Mount, Batum, Russia, March 17, 1919.* Con 2031-19.

desteğe ihtiyaç duyduğunu rapor etti.[18] Donanmaya bağlı gemiler, Yakın Doğu Yardım Örgütü çalışanlarının Karadeniz liman kentleri arasındaki faaliyet ve yolculuklarına lojistik destek sağlıyordu. Yakın Doğu Yardım Örgütü çalışanları ağırlıklı olarak misyonerlerden oluşuyordu ve ilk tercih Hristiyan halka yardım ulaştırılması olarak şekillenmişti. *Gregory* isimli destroyer Mayıs ayı ortalarında İstanbul'daki Amerikan subay ve yardım örgütü çalışanlarını Batum'a götürürken, burada işi biten yardım örgütü çalışanlarını alarak İstanbul'a getirdi.[19] Bu dönemde Batum limanı İngilizlerin denetimindeydi.

İzmir'in işgali sonrasında Mayıs ayından itibaren Amerikan destroyerleri, İzmir limanı ile Karadeniz'deki liman kentlerine Amerikan askeri yetkilileri ile yardım çalışanlarını taşıma faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Bu dönemde, Romanya'nın Köstence, Sulina, Galati Rusya'nın [Gürcistan'ın] Batum limanlarına yönelik çok yoğun bir yük gemisi trafiği vardı.[20] *Luce* isimli destroyer King-Crane Kuruluna tahsis edilmişti. Karadeniz limanlarındaki görevinden sonra Kurul ile Beyrut'a hareket etti.[21] Karadeniz'de seyrüsefayin halinde olan Amerikan gemileri sahil kentlerindeki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Haziran ayı başında Trabzon'da asayiş problemleri bulunduğu ve Yunanlıların kente asker çıkartmak için yerel halk arasındaki anlaşmazlıkları tahrik ettiği rapor edildi.[22]

1919 Haziran ayı ortalarında Bristol, *Manley* destroyeri ile Kafkasya'ya bir inceleme gezisi yaptı ve Ermenistan Başbakan Vekili, Taşnak Partisi mensubu Alexander Khatisian ile bir görüşme gerçekleştirdi. Kafkasya dönüşünde Bristol, Trabzon, Giresun, Samsun ve Zonguldak illerine uğradı. Trabzon'daki mevcut durumu, Samsun'da Amerikan yardım örgütlerinin çalışmalarını ve Zonguldak'ta taş kömürü ocaklarını inceledi.[23] Raporuna, Yunan torpidolarının kasıtlı olarak Türk sahillerini ziyaret ederek Türkleri rahatsız etmeyi amaçladığını not etti. Bristol'un raporunda, Yunan torpidolarının limanlara girişinin Rum halk ve özellikle piskoposlar tarafından büyük nümayişlerle karşılandığı da yer alır. Bu durum şüphesiz Türk halkını rahatsız ediyordu. Ayrıca, Rusya'ya göçmüş bazı Rumlar, Trabzon'a ve Samsun'a yerleştirilmişti. Novorrossik'te 10.000 Rum göçmen Trabzon'a dönmek için hazır bekliyordu, fakat İngilizler ayrılmalarına izin vermemişti.

Bristol'a göre bu çok yerinde bir karardı.[24] Yunanistan'ın Trabzon'a mürn-

18 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *USS Noma, Batum, Russia,* Mary 6, 1919. Con 3095-19.
19 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *USS Gregory, Batum, Russia,* Mary 17, 1919. Con 3139-19.
20 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for Week Ending June 1, 1919.* Part one.
21 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for Week Ending June 8, 1919.* Part two.
22 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for Week Ending June 8, 1919.* Part two.
23 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *War Diary,* June 22, 1919.
24 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *War Diary,* Confidential, June 22, 1919. Part Three, Con. 4052-19. s. 3.

kün olduğu kadar çok Rum'u yerleştirmeye çalışmasının asıl nedeni Paris Barış Konferansı'nda Trabzon Limanı'nı isteyen Ermenilere karşı nüfusa dayalı üstünlük sağlamaktı.

Bu esnada Erzurum Kongresi'nin toplanma çalışmaları ABD tarafından da takip ediliyordu. Bu amaçla *McLanahan* isimli ve 264 numaralı destroyer Temmuz ayı başında Batum, Trabzon ve Samsun limanlarına gelerek incelemelerde bulundu. *McLanahan*'ın seyir raporuna göre; 10 Temmuz'da Trabzon'da 30 ton dinamitin infilakı ile bir patlama meydana gelmiş ve 15 kişi ölmüştü. Patlama sonucunda, Türklerden, Ermenilerden ve Rumlardan ölenler vardı. Evlerin çatıları ve camları hasar görmüştü. Batum'da Mayıs ayından itibaren çok fazla değişiklik yoktu, Samsun'da 1.500 kişilik İngiliz işgal askeri bulunuyordu.[25] Erzurum Kongresi sonrasında kruvazör *Olympia*'ya Karadeniz'in Anadolu sahillerini oluşturan güney sahillerinin denetlenmesi ve gözlemlenmesi görevi verildi. Amerika-İspanya savaşına da katılmış olan *Olympia*, arşivlerde yer alan seyir defteri kayıtlarına göre; 1919 yılı Ağustos ayına kadar Karadeniz'de görevlendirilen en yüksek tonajlı muharip gemidir.[26] Amerikan'ın Karadeniz filosuna daha sonra *Patoma* isimli tanker gemisi de katıldı.

Anadolu'daki Türk milli refleksinin yanında, Beyaz Ordu birlikleri ile Bolşevikler arasındaki savaş da tüm yoğunluğu ile devam ediyordu. Bu nedenle 1920 yılının ortalarından itibaren Amerikan Donanmasına bağl destroyerler Karadeniz'in kuzey sahillerini sıklıkla ziyaret ederek, General Wrangel komutasındaki Beyaz Ordu birlikleri hakkında bilgi topluyorlardı.[27] Aynı dönemde Karadeniz'in güney sahillerinde Türk kuvvetleri, İngiltere'nin desteği ile Anadolu'yu işgal etmeye çalışan Yunan ordusuna karşı varoluş savaşı vermekteydi. Amerikan donanmasına ait gemiler bu mücadeleyi yakından takip ediyor, Amerikalı misyonerlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve istihbarat görevlilerinin ulaşımını sağlıyordu.[28] Amerikan gemilerinin diğer görevi haberleşmeyi sağlamaktı ve telsizleri ile haberleşmeye katkı yapıyor, limandan limana mektup getirip götürüyorlardı.

1920 yılının sonuna varıldığında Karadeniz'in her iki yakasında, güney ve kuzey kıyılarında önemli gelişmeler meydana geldi. Bu dönemde Anadolu sahillerini izleyen Amerikan destroyerleri ile diğer deniz araçları *"Anadolu'daki demliğin kaynamaya başladığını"* rapor ettiler. Yunan savaş gemileri de Karadeniz'de zaman zaman boy göstererek Sinop, Samsun, Trabzon limanlarını tehdit etmeye

25 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *USS McLanahan at Sea*, July 13, 1919. Con 4385-19.
26 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, *Report of Operations for Week Ending August 31, 1919*. Part two.
27 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *Report of Operations for Week Ending July 25, 1920.*
28 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II,, *Report of Operations for Week Ending September 26, 1920.*

devam ediyordu.[29] Kuzey sahillerinde ise General Wrangel komutasındaki Beyaz Ordu birlikleri Bolşevikler karşısında başarılı bir ricat gerçekleştirmiş, fakat yenilmişti. Wrangel yenildiğinde *Overton* destroyeri Sivastopol limanında bulunuyordu ve hemen İstanbul'daki ana üsten yardım istedi.[30] Kırım'da faaliyet gösteren misyoner, yardım örgütü çalışanları, Rus mülteciler ve diğer Amerikan vatandaşları, İstanbul'dan gönderilen *John D. Edwards, Humphreys, Fox, Whipple, St. Louis, Long, Faraby ve Navaho* destroyerleri tarafından tahliye edildi.[31] Kırım tahliyesi Amerikan savaş gemilerinin Karadeniz'de gerçekleştirmiş olduğu en geniş çaplı operasyondu. İstanbul'a getirilen yaklaşık 100.000 Rus mültecinin daha sonra buradan nereye gönderileceği sorunlara neden olmuştur.

Kazım Karabekir Paşa, Kasım 1920'de Ermeni ordularını kesin bir yenilgiye uğratmış ve Taşnaklar iktidarı kaybetmiştir. Karadeniz sahillerindeki Amerikan gemilerine ulaşan ve seyir defterlerinde raporlanan Taşnak yenilgisi beklenmedik bir gelişme olarak kaydedilmiştir.[32]

Milli Mücadele süresince Karadeniz'in güney kıyılarında, Anadolu'nun en önemli liman kenti Samsun'du. Çünkü, Amerikan ticaret gemileri Milli Mücadele devam ederken de Samsun'dan tütün ithalini devam ettiriyordu. Rum çetecilerin yoğun olarak yaşadıkları ve çetecilik faaliyeti gösterdikleri bölge Samsun'un hinterlandı olan Merzifon, Harput, Sivas, Havza ve Amasya idi. Bölgedeki asayişsizlik nedeniyle Amerikan çıkarlarının korunması için 1919 yılının başından itibaren Samsun limanında her ay dönüşümlü olarak bir destroyerin sürekli hazır bulundurulmasına karar verildi.[33]

Milli Mücadele başladığında Samsun'da İngiliz işgal askerleri vardı, fakat Samsun Milli Mücadele kadrolarının kontrolündeki bir liman kenti idi. 7 Mayıs 1921 tarihinde İçişleri Bakanı'nı temsilen Bolu Milletvekili Dr. Emin Cemal Bey,[34] Hüseyin Hulusi (Pektaş), Mr. Dulles , Mr. Hoizer ve Amiral Bristol bir görüşme yaptılar. Görüşme, Ankara Hükümeti ile Amerika'nın İstanbul'daki en üst düzey temsilcisi Bristol arasındaki ilk resmi temas olması açısından önemliydi. Harbord Askeri Kurulu'na da tercümanlık yapmış olan H. Hulusi Bey bu görüşmede de aynı görevi üstlendi. Daha önce konsolos olan Hoizer Türkçe konuşabiliyor ve okuyabiliyordu. Zikredilen görüşmede H. Hulusi'nin tercümelerini kontrol

29 LCMD. The Papers of Mark L. Bristol-II, *Report of Operations for Week Ending October 24, 1920.* Part four.

30 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *Report of Operations for Week Ending November 7, 1920.* Con 11641-20.

31 Peers, a.g.m., s. 216.

32 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *Report of Operations for Week Ending November 7, 1920.* Con 11641-20. Part three.

33 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *Report of Operations for Week Ending April 21, 1921.* Part Three.

34 TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, 11.8.1399 (Nisan 1921) Devre II, Ankara: TBMM Matbaası, s. 7.

edecekti.[35]

Görüşmede yardım örgütleri ve misyonerlerle ilgili sorunlar ele alındı. Bristol, öncelikli olarak Amerikan gemilerine Samsun ve Trabzon limanlarına girebilme ve bekleme izni verilmesini, daha sonra Anadolu içlerine girilmesine müsaade edilmesini istiyordu. Emin Bey, İnebolu Mutasarrıfı Ragıp Bey'den izin alınarak bu isteklerin yerine getirebileceğini söyledi. Görüşmede Emin Bey'in Amerika'nın, cephe hatlarında ve işgal alanlarında Yunanlıların barbarlıklarını araştırma komisyonu kurulmasına öncülük yapması önerisini Bristol kabul etmedi.[36]

Bu yıllarda Anadolu'daki ticareti sekteye uğratan en önemli etkenlerden bir tanesi Yunanlıların Karadeniz'deki limanları bombalamalarıdır. Çünkü karayolları yetersiz olduğu ve Milli Mücadele devam ettiği için nakliye hizmetleri büyük ölçüde deniz yoluyla sağlanıyordu. Yunanlıların limanları bombalaması tacirleri tedirgin etmekteydi. Örneğin; Yunan Donamasına ait bir savaş gemisi ile bir destroyer 1921 Temmuz ayında Trabzon'u bombaladıktan sonra Samsun'u bombalamak için şehir önlerine gelmiş, fakat şehirdeki Rumlara ve Amerikalılara zarar vermemek için saldırıdan vazgeçerek, 26 Temmuz'da Sinop'u bombalamıştı.[37]

1921 yılının Temmuz ayında seyir defterlerinde rapor edilen diğer önemli gelişme, İzmit'i boşaltan Yunan ordusunun, Ermeniler ve Rumları da yanına alması ve arkasında bıraktığı köyleri yakmasıdır. İzmit açıklarında bulunan Amerikan Donanmasına ait 236 numaralı *Humhpreys* destroyer mürettebatı, 13 köyün Yunan ordusu tarafından yakıldığının görgü tanığı olarak hadiseyi seyir defterlerine kaydetmişlerdi. Bu sırada Samsun'da ise 15-50 yaş arasındaki tüm erkek Rumlar sahil kasabalarından iç bölgelere gönderilmişti. Samsun'daki gelişmeleri 244 numaralı Williamson destroyeri rapor etmişti.[38] Liman şehirlerini bombalayarak halkı korkutmak ve can çekişen ticareti baltalamak için uğraşan Yunanlılar iç bölgelere gönderilen Rumların katledileceği propagandasını yapmaktan da geri durmuyordu.

Amerikan destroyerleri, 1921 Ağustos ayında Sakarya Savaşın'da Yunanlıların yenildiğini ve Yunan ordusunun düzensiz bir şekilde çekildiğini rapor ettiler.[39] 1922 yılı başında, Amerikan Donanmasına ait gemilerin Wrangel

35 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *War Diary*, Confidential, May 7, 1921. s. 1.
36 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, *War Diary*, Confidential, May 7, 1921. s. 2-3.
37 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *War Diary*, Confidential, Part Three, July 24, 1921.
38 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending July 3, 1921*. Part three.
39 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending August 28, 1921*. Part three; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending September 25, 1921*. Part three.

çekildikten iki yıl sonra tekrar Sivastopol, Odesa ve Novorossisk limanlarını ziyaret etmelerine karar verildi. Ziyaretlerin temel amacı gözlem ve Rus halkına yaşam malzemesi dağıtan Amerikan Yardım örgütlerinin güvenlik, ulaşım ve haberleşmesinin sağlanmasıydı.[40] 1922 yılının Haziran ayından sonra Amerikan Donanma gemileri Ukrayna sahillerine ek olarak tekrar Köstence, Varna ve Sulina limanlarına uğramaya başladı.[41] Bolşeviklerin etkisi ve komünizm ihraç politikasının Bulgaristan, Romanya ve Balkanlara doğru yayılması destroyerlerin tekrar Karadeniz'in batı yakasına gönderilmesinin temel nedeniydi.

4. Milli Mücadele Süresince Karadeniz'de Görev Yapan Amerikan Savaş Gemileri

1919 yılının ilk yarısında Karadeniz'de üç ABD Donanma gemisinin ve dört denizaltı avcı gemisinin görev yaptığı daha önce belirtilmişti. 1919 yılı Haziran ayında, İstanbul merkez olmak üzere Türk karasularında bulunan Amerikan savaş gemilerinin sayısı artırıldı. Böylece, ağırlıklı olarak destroyerlerden oluşan gemilerin, Suriye, Filistin, Sivastopol merkez olmak üzere Güney Rusya, Batum merkez olmak üzere Kafkasya, Samsun merkez olmak üzere Anadolu'nun kuzey sahilleri, Köstence merkez olmak üzere Romanya, Varna merkez olmak üzere Bulgaristan sahillerinde düzenli olarak devriye görevine çıkılabilmesi mümkün hale geldi. Bu görevlendirmede denizaltı avcı gemilerinin açık denizlere çıkmaması tercih edilerek, İzmit Körfezi, Marmara Denizi ve Mudanya civarındaki devriye görevini üstlenmeleri kararlaştırıldı. 1920 yılında Amerikan Donamasına ait gemilerin sayısı 20'ye çıkartıldı.[42] Yaklaşık 10.350 km uzaklıkta bulunan Amerikan savaş gemileri ana üsten uzak olmanın zorluklarını sıklıkla yaşamaktaydılar. Bu nedenle fırsat buldukça belli aralıklarla Marmara Denizi'nde savaş tatbikatları icra ediyorlardı.[43]

1922 yılı Haziran ayında İstanbul üssüne sekiz yeni destroyer gönderilerek uzun süredir görevde bulunan sekiz destroyerin bakım ve onarım için Amerika'ya geri dönmesi sağlandı. Mürettebatın yorgun ve yıpranmış olması rotasyonun diğer nedeniydi. 1922 yılı Ağustos ayındaki Büyük Taarruz ile Yunan orduları mağlup edildikten sonra Karadeniz'de bulunan destroyerlerin bir kısmı İzmir limanına kaydırıldı ve burada bulunan Amerikan vatandaşlarının ve Rum

---

40 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending April 16, 1922.* Part three; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending April 23, 1922.* Part two.

41 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, *Report of Operations for Week Ending August 6, 1922.* Part three, LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, *Report of Operations for Week Ending August 13, 1922.* Part two.

42 Peers, a.g.m., s. 216-17.

43 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, *Report of Operations for Week Ending September 18, 1921.* Part two, Part three.

mültecilerin Yunanistan'a nakledilmesine destek sağlandı. Henry P. Peers, İzmir'den 250.000 Rum'un Amerikan gemileri ile Yunanistan'a tahliye edildiğini kaydeder.[44] Büyük Taarruz sonrasında Amerikan donanmasına bağlı gemilerin Karadeniz sahillerinde Rumların ve Ermenilerin tahliyesine katıldığı iki büyük liman Samsun ve Trabzon limanlarıdır.[45] 1922 Aralık ayında Yunan Yüksek Komiserinin Trabzon'da 30.000 Rum mülteci olduğunu söylemesi üzerine *Edsall* isimli destroyer Trabzon'a gelmiş, fakat limanda çok az sayıda Rum mülteci olduğunu tespit etmiştir.[46]

Lozan görüşmeleri devam ederken, Amerika'nın Karadeniz'de 20'ye yakın savaş gemisi bulunuyordu. Konferansın başarısızlığı durumunda savaşın tekrar başlaması ihtimaline karşı ABD, gemilerinin sayısını indirmemişti. Lozan Konferansı'nın ikinci tur görüşmelerinin başlamasından bir ay sonra (Mayıs ayı içinde) 6 gemiden oluşan ilk parti destroyer ve Haziran ayında ikinci 6 gemilik destroyer partisi ABD'ye geri döndü.[47] Karadeniz'de görev yapmış olan belli başlı Amerikan Donanmasına bağlı gemilerin listesi aşağıdaki tabloda görülmektedir: Tablodan da anlaşılacağı gibi, General Wrangel yenildikten sonra Amerikan destroyerleri Karadeniz'in güney sahillerine, yani Anadolu kıyılarına yoğunlaşmışlardır. Türk karasularında görevli destroyerlerin hemen hepsi Samsun limanına uğrayarak devriye görevi yapmıştı.

5. Lozan Barış Antlaşması İmzalandıktan Sonra Amerikan Donanmasına Ait Gemilerin Durumu

1919 yılı başında ticaret ablukası kalktıktan sonra Türk-Amerikan ticari ilişkileri hızla yükselmiş fakat daha sonra her ne kadar düşüş eğilimli bir trend göstersede Milli Mücadele döneminde belli bir optimal düzey yakalanabilmişti. Milli Mücadele döneminde ABD Türkiye'den ağırlıklı olarak tütün,[48] meyve ve halı ithal etmekte iken, Türkiye'ye küçük çaplı makineler, deriden yapılmış eşyalar ve az sayıda otomobil parçası ve hayvansal gıdalar ihraç ediyordu.[49] Türk karasularında faaliyet gösteren Amerikan Donanmasına ait gemilerin

44 Peers, a.g.m., s. 218.
45 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, *Report of Operations for Week Ending December 10, 1922.* Part two, Part three, Part four.
46 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, *Report of Operations for Week Ending December 10, 1922.* Part two, Part three. s. 3-4.
47 Peers, a.g.m., s. 219-20.
48 Monthly Summary of Foreign Commerce of the US, Department of Commerce, June 1922. Washington: Government Printing Office, 1922. s. 20; Wall Street Journal, "Higher Turkish Tobacco Output", November 7, 1924. s. 3
49 Monthly Summary of Foreign Commerce of the US, Department of Commerce, June 1922. Washington: Government Printing Office, 1922; Dinç Yaylalıer, "Türk Amerikan Ticaret İlişkileri 1919-1923", **Türk Yurdu**, C. 19, Sayı 145, Eylül 1999. s. 25-28.

savaş ortamında ticaretin ayakta tutulmasında büyük payı vardı. Ayrıca Amerikan petrol şirketi Standart Oil, İstanbul'da bir üs kurmuştu ve Anadolu'ya petrol ürünleri satmaktaydı.

Bristol göreve başladıktan sonra 24 savaş gemisi ve toplam 12.000 Amerikalı denizci ile çoğunluğu destroyer olmak üzere 87 Amerikan savaş aracı Türk sularında ve Bristol'un yetki alanında görev yapmıştı.[50] Lozan müzakereleri devam ederken 12 Amerikan destroyeri ABD'ye geri döndü. Antlaşmanın imzalanmasından sonra geride kalan destroyerler, Türk sahillerindeki faaliyetlerini arttırdılar ve istihbarat çalışmalarına ağırlık verdiler. Destroyerler gittikleri limanlardaki yerel gazete haberlerinin İngilizce özetlerini de Bristol'a sundukları haftalık operasyon raporlarına eklemeye başladılar. Eylül ayı sonunda Trabzon'u ziyaret eden destroyer kaptanı; Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile daha yakın bağlantı kurabilmek için Trabzon'daki konsolosluğun tekrar açılmasını talep etti.[51]

Bağlaşıklar İstanbul'dan çekilirken, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul'daki temsilcisi Adnan Bey (Adıvar), 20 Eylül 1923 tarihindeki görüşmesinde ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'dan, Türk sularındaki Amerikan Donanmasına ait gemilerin de ayrılmasını istedi. İstek gayri resmi olarak dile getirilmişti. Bristol bu isteğe karşı uzlaşmaz bir tavır takındı. Günlüklerinde, Adnan Bey'in ısrarcı olması halinde Türkiye'nin şimdiye kadar antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmemesine rağmen kendi avantajına olduğu için Boğazlar Sözleşmesini[52] yürürlüğe koymaya çalıştığını kaydetmiştir. Görüşmeden sadece ABD Donanması'nın Türkiye'nin kendi limanlarındaki egemenlik hakkını tanıması ve gelen gemilerin Türk makamlarına bildirilmesi kuralına uyulması sonucu elde edildi. 26 Eylül tarihinde gerçekleşen ikinci görüşmede Bristol destroyerlerin büyük bir kısmını göndermeyi kabul etti. Adnan Bey, kapitülasyonların simgesi olan *Scorpion*'un da iki hafta içinde ayrılmasını istedi. Bristol bazen *Scorpion*'da konaklamaktaydı ve bu nedenle aynı zamanda amiral gemisi olan *Scorpion*'un iki haftadan fazla kalmasına müsaade edildi. İlk kısım destroyerler Eylül ayı sonunda

---

50 LCMD, **The Papers of Mark L. Bristol-III**, "*Enclosure, Adress Broadcasted Oct. 27, 1925, 9-9.30 pm. From Gimbell Building NY*", *Confidential Diary*, Confidential, From 1 August to 31 October, 1925. s. 13 (Ek s. 8); LCMD, **The Papers of Mark L. Bristol-VII**, *To press in America, Confidential Diary from August 1 to December 31 1925*, s. 16 (Ek s. 1).

51 LCMD, **The Papers of Mark L. Bristol-V**, *Report of Operations for Week Ending September 23, 1923* Part Three; LCMD, **The Papers of Mark L. Bristol-V**, *War Diary*, Confidential, September 20, 1923. s. 2-3; Peers, a.g.m., s. 219-20.

52 ABD, Lozan Barış Antlaşması'nda imzacı devlet olmadığı için Boğazlar'da diğer devletlere tanınan haklardan yararlanmakta fakat Boğazlar Komisyonu'nda üye bulundurmamaktaydı. Bkz. Joseph C. Grew, **Yeni Türkiye, Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları**, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul: Multilingual, 1999. s. 22.

Türk sularından ayrıldı.[53]

Bağlaşık işgali 2 Ekim'de tamamen sonra erdiğinde ABD'nin İstanbul önlerinde dört savaş gemisi kalmıştı. Bunlardan bir tanesi uzun süredir istasyon gemisi görevini yerine getiren *Scorpion* idi.[54] Bristol her ne kadar ilk başta kabule yanaşmamış olsa da, Bağlaşıklar İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Amerikan destroyerleri de ayrıldı. 1924 yılı başına gelindiğinde artık Karadeniz'de Amerikan destroyeri kalmamıştı.

6. Sonuç

Mondros Ateşkesi sonrasında Türk sularına gelen Amerikan torpido ve destroyerleri; Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz limanları arasında sürekli dolaşarak haberleşmeyi ve ulaşımı sağlamakta ve bilgi toplamaktaydılar. Tüm bu sulardaki donanma araçları Akdeniz Donanma Amirali görevini uhdesinde bulunduran Bristol'a bağlıydı. Zorunlu olmadıkça destroyerlere kadın yolcu alınmıyor, fakat Amerikan işadamı ve misyonerleri destroyerler ile Karadeniz'in kuzey sahilleri dahil istedikleri limanlara gönderiliyorlardı.

Amerika Birleşik Devletleri, kuruluşundan itibaren uluslararası ilişkiler yaklaşımını birincil öncelik olarak ticari çıkarlar üzerine oturttu. Bu nedenle, İngiliz sömürgeliğinden kurtulup bağımsızlığını kazandıktan sonra Amerikan tarihi boyunca dış politika ile ekonomik çıkarlar hep paralel yürüdü, hatta bazı dönemlerde dış politika doğrudan doğruya ekonomik çıkarların elde edilebilmesi için kullanılan bir araç görevi üstlendi. Milli Mücadele döneminde de ABD'nin Türk topraklarındaki birinci önceliği kuruluş felsefesine bağlı kalınarak ticari çıkarların korunmasıydı. Bunun yanında yaklaşık bir asırlık çalışma ile tüm Anadolu'da örgütlenmiş olan misyoner müessese ve okullarının korunması, gayri müslimlerin taleplerinin karşılanması ABD dış politikası üzerindeki kamuoyu çarpanlarıydı.

Belirtilen nedenlerden ötürü, Bağlaşıklardan hemen sonra ABD de temsilcilerini ve deniz gücünü Türk karasularına göndererek çıkarlarını koruyabilmek için tedbirler aldı. ABD, Türkler ile savaşan devlet *(belligerent)* değildi. Bu durum bazen avantaja bazen de dezavantaja neden oldu. Yakın Doğu'daki ABD ticareti için Karadeniz'e açılabilmek hayati öneme sahipti. Bu nedenle Karadeniz'de dönemin şartları içinde oldukça yüksek sayılabilecek sayıda savaş gemisi görevlendirildi. Karadeniz'in kuzey ve güne yakalarında devam eden savaş ve istikrarsızlık

53 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-V, *War Diary*, Confidential, September 20, 1923. s. 2-3; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-V, *War Diary*, Confidential, September 26, 1923. s. 3; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-V, *Report of Operations for Week Ending September 30*. Part Three.

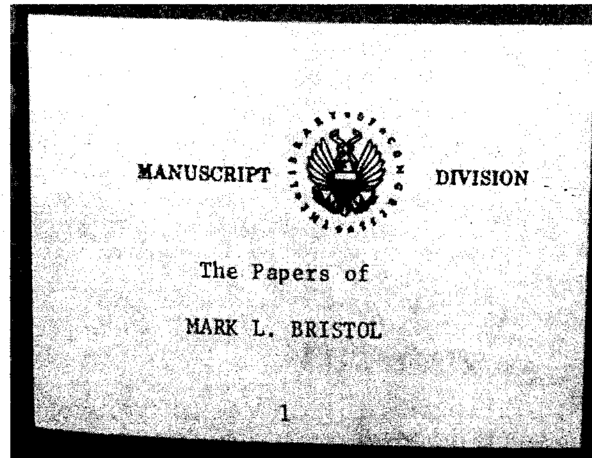
54 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-V, *War Diary*, Confidential, September 26, 1923. s. 2-3; Henry P. Beers, "United States Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924", **Military Affairs**, s. 7, No: 4, Winter 1943. s. 219.

bu surlarda faaliyet gösteren Amerikalı tacirlerin güvenliğinin sağlanması için Donanma gücüne duyulan ihtiyacı artırmıştı.

Amerikan Hükümeti, sadece Karadeniz'deki ticaretle ilgilenmiyordu. Parçalanmakta olan Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde kurulacak yeni Hristiyan devletçikler, özellikle Amerika'da hatırı sayılır bir medya gücüne ulaşmış olan Ermenilerin kuracak olduğu devlet de Amerikan Hükümeti için önemliydi. Bu nedenle 1919 yılında iki kurul, King-Crane ve Harbord Askeri Kurulları Anadolu'ya gönderilerek kurulması planlanan Ermeni devleti için araştırma yaptı.

Amerikan Donanmasının Türk karasularında faaliyet gösterdiği yıllar, Anadolu'da 10 yılı aşkın süredir devam eden savaşın arkasında bıraktığı bir tahribat dönemine denk gelir. Sağlık koşulları ilkel düzeye inmiş, kıtlık ve barınma sorunları nedeniyle yüzlerce insan ölmüştü. Rusya'nın güney sahilleri, Balkanlar ve Kafkaslarda yaşayan halklar da benzer sorunlarla başa çıkmaya uğraşıyordu. Amerikan Donanmasının gemileri Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan hemen sonra Türk karasularında faaliyete başlamadan önce un ve yaşamsal malzeme ile Karadeniz'e gönderildi. Bulgaristan'a, Romanya'ya, Kırım'daki Ruslara, Ermenistan'a, Anadolu'daki Rumlara ve Ermenilere büyük oranlarda yardım ulaştırıldı. Bu insani yaklaşımdaki en büyük eksiklik yardımların Hristiyan halka yönelik olmasıdır. Yardım örgütü çalışanları büyük oranda misyonerlerdi ve Müslümanlara yardım etmek istemiyorlardı. Karadeniz'de faaliyet gösteren Amerikan Donanma ve yardım gemilerine kumanda eden Amiral Bristol bu durumu engellemek için insan üstü bir gayret gösterdi, fakat çok fazla başarı elde edemedi.

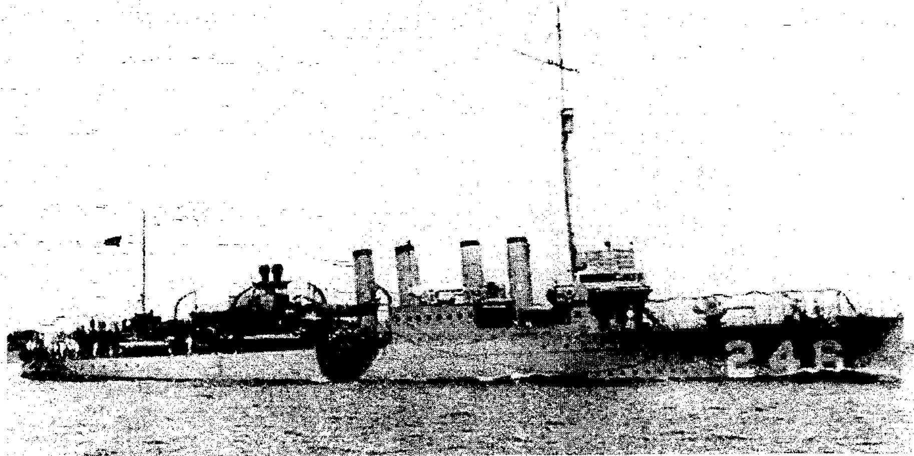
EKLER

EK-I *Milli Mücadele Dönemi'nde Türk karasularında görev yapan Amerikan Donaması deniz araçlarına ait seyir raporlarının Kongre Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü'ndeki klasör kapakları örneği*

EK-II

Milli Mücadele Döneminde Türk Karasularında görev yapan Amerikan Donaması deniz araçlarına ait seyir raporu örneği[55]

EK-III *Milli Mücadele Döneminde Türk Karasularında görev yapan Amerikan Destroyerleri* [56]

55 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III.

56 http://en.wikipedia.org/wiki/File:USS_Bainbridge_(DD-246)_1921.jpg [30/03/2012].

	Geminin adı	Görev Tanımı	Türk Sularına Geliş Tarihi	Türk Sularından Ayrılış Tarihi	Tonaj Uzunluk	Gövde No	Karadeniz'de Uğradığı başlıca Limanlar
1	USS Scorpion	Amiral Gemisi İstasyon Gemisi	Aralık 1908	Haziran 1927	787 ton [58] 65 m.	2197	İstanbul, Köstence, Mudanya, Gemlik, Yalta, Büyükada
2	USS Bainbridge	Destroyer [59] *Muhrip*	(?) 1922	Mayıs 1923	1.216 ton 96 m. [60]	246	İstanbul, Trabzon, Samsun
3	USS Barker	Destroyer	(?) 1920	(?) 1921	1.215 ton 96 m.	213	İstanbul, Samsun, Köstence, Sivastopol, Yalta, Suhumi
4	USS Barry	Destroyer	Temmuz 1923	(?) 1923	1.215 ton 96 m.	248	İstanbul
5	USS Biddle	Destroyer	Ağustos 1919	(?) 1920	1.154 ton 96 m	151	İstanbul
6	USS Borie	Destroyer	Nisan 1920	(?) 1924	1.215 ton 96 m.	215	İstanbul, Varna, Sivastopol, Yalta, Trabzon, Samsun, Batum, Köstence
7	USS Bulmer	Destroyer	Haziran 1922	(?) 1924	1.215 ton 96 m.	222	İstanbul, Samsun, Trabzon, Ordu, Ünye
8	USS Brooks	Destroyer	Haziran 1921	Eylül 1921	1.215 ton 96 m.	232	İstanbul, İzmit
9	USS Chattanoga	Kruvazör	(?) 1920	(?) 1920	-----	CL-18	İstanbul, Yalta, Batum
10	USS Childs	Destroyer	Kasım 1921	Temmuz 1922	1.215 ton 96 m.	241	Novorossisk, Odesa, Batum, Samsun, İzmit, Mudanya, Gemlik
11	USS Cole	Destroyer	Ağustos 1919	(?) 1920	1.090 ton 96 m.	155	İstanbul
12	USS Dupont	Destroyer	Ağustos 1919	(?)	------	152	Batum, Trabzon, Samsun, Varna
13	USS Edsall	Destroyer	Haziran 1922	(?) 1924	1.190 ton 96 m.	219	İstanbul, Odesa, Trabzon
14	USS Faraby	(?)	(?)	(?)	------	(?)	İstanbul
15	USS Fox	Destroyer	Eylül 1920	Temmuz 1922	1.190 ton 96 m.	234	İstanbul, Köstence, İzmit, Trabzon, Novorossisk, Odesa
16	USS Gilmer	Destroyer	Temmuz 1923	(?) 1923	1.215 ton 96 m.	233	İstanbul, Batum, Samsun, Köstence, Novorossisk
17	USS Goff	Destroyer	Ekim 1922	Temmuz 1923	1.216 ton 96 m.	247	İstanbul, Trabzon, Samsun
18	USS Hatfield	Destroyer	Ekim 1922	Temmuz 1923	1.190 ton 96 m.	231	İstanbul, Samsun, Trabzon, Varna
19	USS Hopkins	Destroyer	Ekim 1922	Mayıs 1923	1.190ton 96 m.	249	İstanbul
20	USS Hovey	Destroyer	Temmuz 1920	Aralık 1920	1.190ton 96 m.	208	İstanbul, Sivastopol
21	USS Humphreys	Destroyer	Ağustos 1920	Ağustos 1921	1.190 ton 96 m.	236	İstanbul, Samsun, Köstence, Batum, Yalta, Sivastopol
22	USS John De Edwards	Destroyer	Mayıs 1920	Mayıs 1921	1.215 ton 96 m.	216	İstanbul, Köstence, Yalta, Sivastopol, Batum, Samsun
23	USS Kane	Destroyer	Temmuz 1923	Mayıs 1923	1.215 ton 96 m.	235	İstanbul, Samsun, Giresun, Ordu, Odesa, Köstence, Trabzon

Ek-IV *Milli Mücadele Süresince Karadeniz'de Görevde Bulunan Amerikan Donanmasına Ait Belli Başlı Gemilerin Listesi* [57]

57 Liste, Amiral Bristol'un Donanma Bakanlığına göndermiş olduğu haftalık raporlar incelenerek hazırlanmıştır. Bkz. LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-V; Arşiv belgelerinin bazılarının gizliliği kalkmadığı ve bazıları da okunamadığı için tam listeyi oluşturmak ve uğranılan tüm limanları belirlemek mümkün olmamıştır. Tonajlar ve metrik ölçüler; "http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_United_States_Navy_ships" adresindeki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. [29/03/2012]

58 Tonajlar, plasman tonajları *displacement ton* olarak verilmiştir.

59 İngilizce"destroyer" olarak adlandırılan silahlı muharip gemiler Türkçeye "muhrip" olarak geçmekle birlikte, yaygın kullanım destroyer isimlendirmesi olduğu için bu ad tercih edilmiştir.

60 Destroyerlerin genellikle 95.83 m gibi küsuratlı olan uzunlukları üst rakama yuvarlanarak 96 m olarak verilmiştir.

	Geminin adı		Görev Tanımı	Türk Sularına Geliş Tarihi	Türk Sularından Ayrılış Tarihi	Tonaj Uzunluk	Karadeniz'de Uğranılan başlıca Limanlar
1	USS	Absecon	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	İstanbul, Samsun, Köstence, Galati, Batum, Varna, Sulina, Sivastopol, İzmit, Trabzon
2	USS	Arizona	Yük ve yolcu Gemisi	(?) 1919	—	—	
3	USS	Barney	Yük Gemisi	Mayıs 1919	—	—	
4	USS	Coastwise	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
5	USS	East Cape	Yük Gemisi	—	—	—	
6	USS	Englewood	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
7	USS	Gregory	Yük ve yolcu Gemisi	(?) 1919	Mayıs 1919	—	
8	USS	Hazelwood	Yük Gemisi	Haziran 1919	—	—	
9	USS	Lake Elizabeth	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
10	USS	Luce	Yük Gemisi	Mayıs 1919	—	—	
11	USS	Newport News	Yük Gemisi	—	—	—	
12	USS	Noma	Yük ve yolcu Gemisi	(?) 1919	Mayıs 1919	1.250 ton 262 m.	
13	USS	Rverett	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
14	USS	Tonopah	Yük ve yolcu Gemisi	(?) 1919	Mayıs 1919	—	
15	USS	West Compo	Yük Gemisi	—	—	—	
16	USS	West Corum	Yük Gemisi	—	—	—	
17	USS	West Eljacon	Yük Gemisi	—	—	—	
18	USS	West Erda	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
19	USS	West Grama	Yük Gemisi	(?) 1919	—	—	
20	USS	West Mahomet	Yük gemisi	(?) 1918	(?) 1919	12.225 ton 129 m.	
21	USS	Western Plains	Yük gemisi	Ocak 1919	Nisan 1919	—	
22	USS	West Mount	Yük gemisi	(?) 1919	—	—	
23	USS	Western Ally	Yük gemisi	(?) 1919	—	—	

EK- V *Milli Mücadele'nin İlk Yıllarında Karadeniz'de Görevde Bulunan Amerikan Yük ve Yolcu Gemilerinin Bazıları* [61]

61 Liste, Amiral Bristol'un Donanma Bakanlığına göndermiş olduğu haftalık raporlar incelenerek hazırlanmıştır. Bkz. **LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III**; Arşiv belgelerinin bazılarının gizliliği kalkmadığı ve bazıları da okunamadığı için tam listeyi oluşturmak ve uğranılan tüm limanları belirlemek mümkün olmamıştır. Tonajlar ve metrik ölçüler; "http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_United_States_Navy_ships" adresindeki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. [29/03/2012]